

MÜSTEAR

mi için koma bemolü, fa için bakiye diyezi yazılır; müstear çeşnisine geçildikçe nîm hicaz perdesi yahut başka geçkiler için gerekli değişiklikler eser içerisinde gösterilir. Makamın yedeni segâh makamının yedeni olan bakiye diyezli lâ (kürdî) perdesidir. Müstear makamı yine segâh makamı gibi pest taraftan dügâha uşşak ve rasta da rast çeşnişiyile düşülerek genişler.

Müstear makamının seyrine, çıkıcı bir makam olduğu için durak civarından segâh veya müstear çeşnilerinden biriyle başlanır. Segâh makamı dizisinde zaman zaman müstear dörtlü ve beşlisinin katılmıyyla gezinilip güçlde yarım karar yapılır. Diğer asma kararlar da gösterilip karışık bir şekilde dolaşıldıktan sonra segâh perdesinde genellikle segâh veya bazan müstear çeşnişiyile yedenli tam karar yapılır.

Tanbûrî Emin Ağa'nın hafif usulündeki peşrevi ve saz semâisi; Zekâî Dede'nin muhammes usulünde, "Gönül derbend-i gîsû-yı muanber olmak istermiş" mısraıyla başlayan kârı; Abdülhalim Ağa'nın çenber usulünde, "Gönül ey mâhrû aşkınla ârâm etmeden kaldı" ve hafif usulünde, "Mânend-i hâle kol dolasam âfitâbıma" mısraıyla başlayan besteleri; Şâkir Ağa'nın aksak usulünde, "Evvel benim nazlı yârim severim kimseler bilmez" mısraıyla başlayan şarkısı; Zekâizâde Ahmet İrsoy'un Mevlevî âyini; Behlûl Efendi'nin, "Şifâ-yı vasl-ı kadri hicr ile bîmâr olandan sor" mısraıyla başlayan durağı; Sadettin Heper'in düyek usulünde, "Sevelim Hazreti Mevlânâyı" mısraıyla başlayan ilâhisi bu makamın en güzel örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâkî Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, I, vr. 15^b, 20^b; Hâşim Bey, *Musiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 38; Tanbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Musiki*, İstanbul 1321, s. 90-91; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 184-186; IV, 235-236; Özkan, *TMNJ*, s. 285-287; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 296-298.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

MÜSTEAR İSİM

Arapça *istiâreden* "ödünç alınmış" demek olan **müstear**, Türk edebiyatında takma ad mânâsıyla, Tanzimat'tan sonra muhtemelen Batılı yazarlardan örnek alınarak kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden beri divan şairlerinin kullandığı mahlasla halk şairlerinin tapşirmaları kurallı bir geleneğin uygulaması olduğundan müstear isim sa-

yılmaz. Mahlaslar ve tapşirmalar çok defa şairin asıl adı yerine geçtiği halde müstear isim, bir şairin veya yazarın asıl adıyla yazarken farklı yazılarında herhangi bir sebeple gizlenme arzusundan doğmuştur. Bilinen örneklerden hareket edilerek bir yazarın müstear ismi siyasî-cezaî sorumluluktan kaçmak (Nâmîk Kemal: Sâbir), kişiler hakkında hiciv, ağır tenkit ve hakarete bulunmak (hicviyelerinde M. Fuad Köprülü: Âşık Coşkun, Yusuf Ziya Ortaç: Çimdik), resmî mesleği dolayısıyla endişe etmek (mâbeyin kâtibi Ali Ekrem Bolayır: A. Nâdir), kazanç maksadıyla yazılan eserlerde edebî itibarını, şöhretini korumak (polisine vb. romanlarında Peyami Safa: Server Bedi), asıl mesleğinden farklı bir alanda yazmak (şiirlerinde tarihçi İsmail Hami Danişmend: Muhtî, Râbia Hatun), aynı dergide birbirinden farklı pek çok yazı kaleme almak (Büyük Doğ'u'da Necip Fazıl Kısakürek: Adideğmez, Dilci, Ahmet Abdülbaki, Ozan) gibi durumlarda kullandığı görülmektedir. Bunlara zaman zaman yazarlar arasındaki modaya uymak gibi daha özel sebepler de katılabilir. Önceleri "nâm-ı müsteâr" denilen müstear isim daha sonra "takma ad" olarak yaygınlaşmıştır.

Tanzimat'tan sonra Nâmîk Kemal'in *İbret* gazetesinde B. M. (baş muharrir), *Hadika*'da N. K. rumuzlarını, ayrıca Sâbir imzasını kullandığı bilinmektedir. Ahmed Midhat Efendi'nin Rodos'ta sürgünde iken İstanbul'da yayımlanan kitaplarında yeğeni Mehmed Cevdet'in adını, Şemseddin Sâmî'nin de Sâmî Hâlid Fraşeri imzasını kullandığı görülmektedir. Basında sansürün ve baskının biraz daha arttığı Edebiyat-ı Cedîde dönemi yazar ve şairlerinin takma adı daha çok kullandığı dikkati çeker. Tevfik Fikret'in başlangıçta şiirlerini Nazmi ve Esad Necib adlarıyla yayımladığı, Cenab Şahabeddin'in mizahî yazılarında Dahhâk-i Mazlûm, edebî tenkitlerinde Raik Vecdi, siyasî yazılarında Ahmed Peyman; Ali Ekrem Bolayır'ın mâbeyindeki görevi sırasında İlham ve A(yın) Nâdir; Süleyman Nazif'in İbrahim Cehdi, Abdülharir Tâhir; Mehmed

Müstear
makamı
sevir
örneği

Rauf'un Hâki, Ali Necdet, Besime Rauf, Mehmed Nâfiz, Rauf Vcdânî takma adlarını kullandıkları bilinmektedir. II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda gerek siyasî baskının gerekse münakaşa, tenkit ve hakaret yazılarının çoğalmasıyla basında takma adlar daha sık kullanılmıştır.

Araştırmacılar, özellikle de kütüphaneler için bir problem teşkil eden ve yanlış değerlendirmelere sebep olan müstear isim insan ismi olmayan kelimelerin kullanılmasıyla da dikkati çekmektedir: Kirpi, Aydede (Refik Halit Karay); Toplu İğne (Hamdullah Suphi, Nurettin Artam); Karga, Çekirge, Âşık, Torik Necmi, Cin Ahmed (Ercümen Ekrem Talu) gibi. Ancak imza olarak kişi adlarıyla karşılaşıldığında ilk bakışta takma olabileceği şüphesi taşımadığından gerçek bir şahıs olduğu zannı uyandırabilmektedir. Süheyl Feridun (Ömer Seyfeddin); Emin Bayraktaroğlu (Nihad Sâmi Banarlı); Nuri Hisar, Ruhi Çınar, K. Doğan, Osman Okatan, Osman Selçuk, Nuri Tarhan (Mehmet Kaplan) gibi. Bazan yazarın başlangıçta takma ad olarak kullandığı bir isim zamanla asıl adın yerine geçmiş, kataloglarda ve biyografilerde bu ad altında verilmiştir. Yahya Kemal'in asıl adının Ahmed Agâh, Aka Gündüz'ün Hüseyin Avni olması gibi. Bazı yazarların ise asıl adlarının baş harflerini yahut herhangi harfleri (Memduh Şevket Esendal: M. Ş. E., Necip Fazıl Kısakürek: Hi. Ab. Kö.) veya ***** gibi işaretler kullanması takma addan ziyade rumuz olarak düşünülmalıdır (Türk edebiyatında kullanılmış rumuzların bir listesi için bk. bibl., ayrıca bk. Artan, s. 40-42). Bunların yanında bir yazarın birden fazla takma ad kullandığı veya aynı takma adın farklı birkaç yazar tarafından benimsendiği, hatta bir başka gerçek şahsın adının kullanıldığı da görülmektedir. Bu durumlarda takma adın gerçek sahibine ulaşmak için bazan uzun araştırmalar gerekmektedir, buna rağmen takma adın sahibinin bulunamadığı da olmaktadır. Konu üzerinde en çok çalışanlardan Fevziye Abdullah Tansel'in takma adların asıl sahip-

lerinin tesbiti için ileri sürdüğü usullerin başlıcaları şöyledir: Takma adla yazılan dizilerin bazılarında asıl ada rastlanabilir; yazarı bilinen bir eser takma adla yayımlanabilir; basın ve edebiyat hâtıralarında belirtilebilir veya bizzat yazar kullandığı takma adlardan hâtıralarında, mülâkatlarında yahut mektuplarında bahsedebilir; üslûbun veya konunun özelliğinden tahmin edilebilir.

Arap ve İran edebiyatlarında müstear isim son dönemlerde ortaya çıkmış olmakla beraber önceki dönemlerde kullanılan mahlas vb. adların da müstear olarak benimsendiği görülmektedir. IV. (X.) yüzyılda Basra'da ortaya çıkan İhvân-ı Safâ risâleleri yazarlarının kendilerini bu ad altında tanıtmaları bir çeşit müstear isim kavramını çağrıştırmaktadır. Modern Arap edebiyatında ise geleneğin devamından ziyade Batı etkisiyle müstear isimler yaygınlaşmıştır. Bunlar arasında İmru'ülkays, Câhiz, Mütenebbî gibi kadim Arap şairlerinin adlarını kullananlar yanında Lübnanlı şair Ahmed Ali Said'in Edûnîs, Bişâre Abdullah el-Hürî'nin el-Ahtalû's-sagir, Mısırlı Muhammed Hüseyin Heykel'in el-Fellâhu'l-Mısırî müstear isimleriyle yazdıkları, Iraklı hristiyan yazar Anistâs Mârî el-Kermelî'nin otuz dokuz, Lübnanlı Münîr Hüsâmî'nin on beş ayrı müstear isim kullandığı bilinmektedir.

İran edebiyatında da klasik döneme ait mahlaslar dışında siyasî baskının arttığı dönemlerde müstear isimlerin çoğaldığı dikkati çekmektedir. Safevîler devri müelliflerinden Hasan Big Kazvî'nin Seg-i Kazvîni ve Seg-i Levend müstearını kullanması bu yüzdendir. Çağdaş yazarlardan Ali Şeriatî'nin Ali Mezîninî, Mustafa Rahîmî'nin Ahmed Sekkânî ve Mustafa er-Râvî adlarıyla yazmaları da siyasî endişelerden kaynaklanmıştır. Ca'fer Şeriatmedârî "Dervîş" takma adını tevazu maksadıyla, Ali Ekber Dihhudâ "Dihû", Ebû'l-Kâsım Hâlet "Hürûs-ı Lâfî, Hüdhd Mirzâ", Keyûmers Sâbirî "Gül-i Âkâ" ve "Sağlâm" adlarını hicivleri sebebiyle kullanmışlardır. Son dönemde takma ad kullananlar arasında Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet-i Tebrîzî'nin Şehriyârî, Hüşeng İbtihâc'ın Sâyê, Ali İsfendiyâr'ın Nimâ Yusiç imzalarıyla yazmaları pek çok müstearlardan birkaçıdır. Bazı müstear isimler yazarların bağlı olduğu kurum veya yayın organıyla ilişkili olarak okuyucu tarafından yaygınlaştırılmıştır. Yazı yazdıkları dergilerin adlarıyla Eşrefüddin Hüseyin Kazvî'nin Nesîm-i Şimâl, Mirza Cihangîr Han Şîrâzî'nin Sûr-i İsrâfîl takma adları bunlardandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Naile Binark – Saide Arslanbek, *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi*, Ankara 1971, Necmeddin Sefercioğlu'nun önsözü, s. 3-5, Naile Binark'ın girişi, s. 7-8; Fevziye Abdullah Tansel, "Türk Edebiyatında Müstear Adlar ve Bunların Tesbiti Metodları", *II. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (4-9 Ekim 1976) Tebliğ Özetleri*, İstanbul, ts., s. 142-143; a.mlf., "Celâl Sahir Erozan'ın Bilinmeyen Takma Adı: Hakkı Nâşir", *KAM*, II/2 (1973), s. 51-55; a.mlf., "Edebiyatımızda Mahlaslar Meselesi ve İki İğreti Ad: Ali Sezâ, Abaka", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 8, İstanbul 1982, s. 6-12; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Mu'cemû'l-esmâ'i'l-müste'âre ve aşâbî-hâ*, Beyrut 1982, s. 7-25; Fuâd Sâlih es-Seyyid, *Mu'cemû'l-elkâb ve'l-esmâ'i'l-müste'âre fi't-târîhi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Beyrut 1990, s. 9-15; Mehmet Semih [Uzman], *Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşımalar ve Lakaplar*, İstanbul 1993; Gündüz Artan, *Takma Ad-Soyadı-Rumuz Dizinleri*, Mersin 1994; Etem Çalık, *Türk Edebiyatında Müstear-Mahlas ve Tapşımalar*, Erzurum 1999; Kâsım Nejdâ, "İsm-i Müste'âr", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî*, Tahran 1381 hş./ 2002, I, 97-98; Fethi Tevetoğlu, "Türk Edebiyatında Takma Adlar", *TD*, sy. 437 (1988), s. 267-269; Ali Birinci, "Müstear Çıkamazında Bir Kıtâp: Turan", *Dergâh*, sy. 11, İstanbul 1991, s. 16-17 (aynı yazı: Ali Birinci, *Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvali*, İstanbul 2001, s. 240-245); "Takma Ad", *TDEA*, VIII, 203.

M. ORHAN OKAY

MÜSTECÂB

(bk. MÜSTECÂR).

MÜSTECÂBİZÂDE İSMET BEY

(1868-1917)

Servet-i Fünûn topluluğundan önce faaliyet gösteren ara nesil şair ve yazarı.

Balıkesir'e bağlı Balya kazasının Müstecâb köyünde doğdu. İcra memuru Mehmed Ali Efendi'nin oğludur. Karesi İdâdî Mektebi'nden mezun oldu (1895). İstanbul'da girdiği Mekteb-i Hukuk'u 1897'de bitirdi. Yakın dostları Mehmed Suûd el-Mevlevî, İbnülemin Mahmud Kemal ve Bursalı Mehmed Tâhir buradan ruûs derecesiyle mezun olduğunu bildirmektedir.

Müstecâbizâde İsmet, bir ara II. Abdülhamid'in yâverlerinden Çerkez Ahmed Celâleddin Paşa'nın hususi kâtipliğini yaptı. Bir kısım Jön Türkler'le ilişkiler içine girdi, bu arada Konya'da sürgünde bulunan Ebüzziyâ Mehmed Tevfik'le mektuplaştı. Bu temasları kısa zamanda sarayın şüphelerini üzerine çekti. Aralık 1901'de sarayda bir iftara davet edilerek Jön Türkler'le ilişkisini kesmesi yolunda uyarıldı.

Bundan sonra sürekli göz hapsinde tutuldu; fakat Jön Türkler'le temasını sürdürünce verilen bir jurnal neticesinde tutuklanıp mahkemeye sevk edildi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri* adlı eserinde Mehmed Suûd el-Mevlevî'den naklen bu tevkîfin sebebini, İngilizler'in Transval savaşında Boerler'e karşı kazandıkları başarı üzerine Servet-i Fünûn topluluğu mensuplarından bir grup gencin İngiliz sefâretine giderek büyükelçi Sir Nicholas O'Connor'ı tebrik etme hadisesine Müstecâbizâde İsmet'in de katılmasına bağlar. Ancak kaynaklarda tebrik ziyaretinde bulunanlar arasında onun adı geçmediği gibi kendisi de bunun iftira olduğunu belirtmektedir.

Muhâkeme sonunda arkadaşları Yunus Nadi, Nuri İzzet ve Remzi ile birlikte beş yıl sürgün olarak Bodrum Kalesi'nde kalebentliğe mahkûm edildi, fakat İzmir'e ulaştıklarında Vali Kâmil Paşa'nın aracılığıyla sürgün yeri Midilli'ye çevrildi. O sırada Cezâyir-i Bahr-i Sefid valisi olan Meşnevî şârihi Âbidin Paşa sayesinde Midilli'de nispeten rahat bir hayat yaşadı, ayrıca adada serbestçe dolaşabildi. Adanın mutasarrıfı Ali Galib Paşa ile diğer askerî ve mülkî erkân tarafından himaye edildi ve geçimine yardımda bulunuldu. Bununla birlikte Midilli'den dostlarına yazdığı mektuplarda karamsar bir psikoloji içinde sürekli olarak şikâyet etmekte ve bir iftiraya kurban gittiğini söylemektedir.

Müstecâbizâde, sürgün hayatının Ocak 1905'te sona ermesi üzerine bir süre bir aile dostunun yanında Ayvalık'ta kaldı, ardından Kâmil Paşa'nın davetiyle İzmir'e giderek hayatına yeni bir yön verme yollarını aradı. Önce İzmir'de Reji İdaresi Umûr-ı Hukûkiyye Müdüriyeti'ne tayin edildi, kısa bir süre sonra Mart 1906'da Foçalı Yunus Bey'in kızı Nâbia Hanım'la evlendi. Bir ara Foça'ya yerleşip herkesten uzak bir şekilde yaşamaya çalıştı.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine değişen siyasî şartların verdiği yeni bir

Müstecâbizâde
İsmet Bey